

victo jara'nın gitarı

SANATIN ARAÇLARI - POLİTİKANIN ARAÇLARI

Siyasi örgütlerin hele hele önüne devrim gibi hedefler koyan siyasi örgütlerin asli olarak yapması gerekenlerle, sanatın yapabilecekleri arasındaki bu ayrımın farkına varılabilmesi, elimizdeki araçların da kuşkusuz etkisini arttıracak ve bir sinerji yaratacaktır. Matematiksel bir deyişle 2+2=8 de olabilir 2+2=2 de. Mevcut potansiyelleri açığa çıkarmayı düşünenlerin birinci denklemi tercih etmesi gerektiği açıktır.

KUBİLAY MUTLU

Öncelikle belirtmek gerekir ki bu yazı, Şili'li ve Latin Amerikalı ezilenlerin sesi ve soluğu olmuş Victor Jara'nın yaşamı üzerine bir yazı değil. Daha çok Victor Jara'nın trajik yaşamının bir metafor olarak ele alındığı bir sanat ve politika yazısıdır. Sanatın ve politikanın araçları üzerine yürütülecek bir tartışmayla ulaşılabilecek düşünülen başlıca iki hedef var. Aralarında tarih boyunca (en azından modern zamanlardan bu yana) sayısız gerilimin yaşandığı politika ve sanat arasındaki ilişkilerin anlaşılması yoluyla ulaşılabilecek bu hedeflerden birincisi, siyasi örgütlere, ikincisi ise demokratik kitle örgütleri kapsamında değerlendirilebilecek sanat kurumlarına yönelik. Siyasi örgütlerin hele hele önüne devrim gibi hedefler koyan siyasi örgütlerin asli olarak yapması gerekenlerle, sanatın yapabilecekleri arasında ki bu ayrımın farkına varılabilmesi, elimizdeki araçların da kuşkusuz etkisini arttıracak ve bir sinerji yaratacaktır. Matematiksel bir deyişle 2+2=8 de olabilir 2+2=2 de. Mevcut potansiyelleri açığa çıkarmayı düşünenlerin birinci denklemi tercih etmesi gerektiği açıktır.

Kuşkusuz başka başka boyutlarıyla da konuşulabilecek olan Victor Jara'nın, bir metafor olarak ele alınan trajik yaşamı ve katledildiği Santiago stadyumunda söylediği, dillerden dillere dolaşan şarkısının ezilenler için önemi büyüktür. Bilmeyenler için bu yaşamın ve Şili politik atmosferinin kısa bir özetini yapmak faydalı olabilir;

VICTOR JARA'NIN YAŞAMI

Victor Jara 28 Eylül 1938'de Lonquén'de doğar. Şili'li çiftçi bir babanın ve halk şarkıcısı annenin oğludur. Çok küçük yaşlarda kulağına çalınan ezgiler, annesinin bir halk şarkıcısı olarak hasat şenliklerinde ve cenazelerde gitarıyla söylediği şarkılarla doğrudan ilişkilidir. Bizim, Anadolu'da kerpiç dediğimiz çamur ve saman karışımı bir evde yoksul bir ya-

şama sahip olduklarını söylemem sanırım kimseyi şaşırtmayacaktır. Pek çok Şili'li aile gibi taşı toprağı altın şehirlerden birisi olan Santiago'ya göç ederler. Buradaki yaşamları da hiç kolay geçmez, annesinin güç bela edinebildiği pazar yerindeki tezgahta sattıklarıyla geçinmeye çalışırlar. Annesi'nin ölümüyle daha da zor günler geçirmeye başlayan Victor Jara, pazarda hamallık yaparak yaşamını idame ettirir.

Bu zorlu koşullarda tiyatro eğitimi alabilmek için üniversiteye girmeyi başaran az sayıdaki köylü çocuğundan biridir. Birbirine paralel iki uğraşından birisi tiyatro diğeri ise müziktir. Şili'yi sarsan tiyatro oyunları sahnelemesine rağmen bununla yetinmez. 1968 yılıyla birlikte müziğin ne denli etkili olabileceğini anlar ve tiyatroyu bırakarak kendini bütünüyle şarkı söylemeye adar. Bu yıllarda Unidad Popular¹ içerisinde aktif mücadelesini sürdüren Victor Jara, bu emek, barış ve özgürlük cephesinin özellikle ABD emperyalizmiyle olan mücadelesi sırasında tiyatronun ve özellikle müziğin gücünün farkına varır. Salvador Allende'yi iktidara taşıyan bu politik atmosferde onun müziği, işçi sınıfının kendi örgütlü gücünün farkına varmasında etkili olur. Bir şarkısında şöyle der: "Eskiden paranız varsa, beyefendi derlerdi size, şimdi sadece çalışmanız yeter, 'Companero'² denmesi için size."³

Emek, barış ve özgürlük cephesinin Salvador Allende'yi iktidara taşıyan demokratik mücadelesi ABD emperyalizmini ve onun Şili'deki işbirlikçilerini rahatsız etmiştir. Salvador Allende'nin ülke gelirinin neredeyse %70'ini oluşturan bakır madenlerinin özel mülkiyetine son verilmesiyle birlikte bu rahatsızlık daha da artar. Şili'deki bakır tekeli elinde bulunduran ITT (International Telephone and Telegraph Corporation) Amerikan merkezi haber alma teşkilatından (CIA) yardım ister. CIA çok büyük miktarlardaki para ve silah desteğiyle General Augusto Pinochet'yi darbe yapması için destekler. 1970 ile 1973 arasında geçen sürede ülkede gerçekleşen terör eylemleri bu desteğin sonucudur. Se-

Bu açıdan kendi başına onu sarıp sarmalayan demokratik kitle örgütlerinden ve sanatçılardan yoksun bir politik parti bırakalım devrim yapmayı, kendi politik potansiyelini bile açığa çıkaramaz. Bunun yanında politik hareketlerle bağ kuramamış sanatsal faaliyetler de gene kendi üretimleriyle kurdukları yabancılaşmış ilişkiden kendilerini kurtaramazlar.

çimle iktidardan indirilemeyen demokratik Allende hükümeti 11 Eylül 1973'de kanlı bir darbeye iktidardan indirilir ve Salvador Allende katledilir.

Darbenin yapılacağı gün Victor Jara, iç savaşın dehşetini anlatan bir serginin açılışı için Teknik Üniversite'de şarkı söyleyecektir. Askeri hareketin başlatıldığını bilmesine rağmen üniversiteye kendisini bekleyen öğrencilerin yanına gider. 11 Eylülde üniversiteyi abluka altına alan darbeciler 12 Eylül akşamı Teknik Üniversite'ye girer ve Victor Jara ile birlikte sosyalistleri ve darbe karşıtlarını gözaltına alarak Şili Stadyumunda toplar.

Şili Stadyumu Victor Jara gibi binlerce insanın toplandığı bir hapisane ve işkence yuvasına dönüştürülmüştür. Darbecilerin çok yakından tanıdığı bir kişi olarak Victor Jara darbecilerin açık şiddetine maruz kalır. Ama o çok cesur bir tutum takınarak diğer tutuklulara da direnç kaynağı olur. Gitarıyla şarkılarını orada da söyler. Buna tahammül edemeyen işkenceciler Victor Jara'nın ellerini ve bileklerini kırarlar, ama o söylemeye devam eder... Serbest bırakılan bir arkadaşına bir kağıt parçasına karalayarak verdiği şarkı o anları tüm ezilenler için ölümsüzleştirmiştir.

ŞİLİ STADYUMU⁴

Beş bin kişiyiz şehrin bu küçük bölümünde./ Beş bin kişiyiz./ Ne kadar olacağız bilemem şehirlerde ve bütün ülkede./ Yalnız burada on bin el tohum eken ve fabrikaları işleten./ İnsanlığın ne kadarı açlıkla, soğukla, korkuyla, acıyla, baskıyla, terör ve delilikle karşı karşıya./ Yittiler aramızdan altısı uzaydaki yıldızlarca./ Biri öldü, ikincisine vurdular vurdular./ İnanmazdım asla bir insana böyle vurulacağına./ Diğer dördü sona erdirmek istedi bu dehşeti, biri boşluğa attı kendini, diğeri vuruyordu başını duvara, ama hepsinin bakışlarında ölümün işareti./ Nasıl dehşet saçıyor faşizmin yüzü!/ Taktıkları yok hiçbir şeyi demir parmaklıklar arasında yürütüyorlar planlarını./ Kan madalyadır onlara, katliam kahramanlık gösterisi./ İstediyim dünya bu

Victor Jara'nın tablosu (solda). Sokak Orkestrası'nın polis tarafından kırılan gitarı (üstte).

mu tanım? / Bunun için mi harcadın yaratıcılığının ve emeğinin yedi gününü./ Tükeniyor ömürler dört duvar arasında, ilerlemeyen bir sayı gibi./ yalvararak ölümün bir an önce gelmesi için./ Birden sızlıyor vicdanım, görüyorum yürek vuruşlarıyla değil, makinelerin temposuyla atan akını ve askerlerin ebelerinin sahte tatlılığıyla dolu yüzlerini./ Ya Meksika, ya Küba, ya dünya? Nasıl da aılıyorlar bu alçaklığa! On bin el kadarız artık üretmeyen./ Ne kadarız bütün ülkede?/ Daha güçlü vuruyor başkan yoldaşımızın kanı bombalar ve mitralyözlerden./ Böyle vuracak bizim yumruğumuz yeniden./ Kara bir şarkı oldu dilimden dökülenler yansıyım dediğimde bu dehşeti! Dehşetti yaşadığım, ölümüm dehşet./ Ezgileri oldular bu şarkının şimdi sonsuzluğa karışan sessizlik ve çılgınlarda nice, nice onlar./ Hiç görmemiştim bu gördüğümü, hissetmemiştim böylesine yürekten tomurcuğun doğacağı anı...

SANAT VE POLİTİKA

Sanat ve politika arasındaki ilişkiler daima gerilimli olmuştur. Sahip oldukları araçlar ve onun kullanılış biçimleri arasındaki farklılıklar bu gerilimde önemli bir paya sahiptir. İster egemenler olsun isterse de ezilenler olsun sanatı daima kendileri için faydalı bir araç olarak görmüşlerdir. Gündelik yaşamın sıradan rutinleri içerisinde görünmez hale gelen ilişkileri, bambaşka gözlerle algılayanların yaptıkları, egemenlere ve ezilenlere daima kullanışlı bir araç olarak görünmüştür. Bu bakımdan bir sanatsal üslubun ya da tarzın ne olduğundan ziyade kimin elinde olduğu ve kimin bakış açısından yaşamı okuduğu daha çok önem kazanmaktadır. Bu konuda verilebilecek en çarpıcı örnek fütürizm akımıdır. İtalyan faşist fütüristleriyle Sovyet fütüristleri, aynı akımı farklı bakış açılarından ele alırlar. Kabaca geçmişin reddi ve geleceğin yaratılması temelinde ortaklaşan akım için İtalyan fütüristi Filippo Tommaso Marinetti ile Sovyet Fütüristi Mayakovski'nin karşılaştırılması söylemeye çalıştığımızı daha iyi anlatır.

Marinetti'nin 1909'de Paris'te "Le Figaro" gazetesinde yayımladığı **manifesto futurista** (Fütürizm Bildirisi) gelecekçiliğin manifestosu oldu. Bildiride, "Bizler müzeleri, kütüphaneleri yerle bir edip ahlakçılık, feminizm ve bütün yararcı korkaklıklarla savaşağız" deniyordu. Bu geçmişin bütünüyle reddi demekti. Aynı bildiride, "Biz dünyadaki gerçekten sağlıklı tek şeyi, yani savaşa ve ölüme götüren güzel düşünceleri yüceltiyoruz" sözleri, siyasal alanda o dönemde gelişen faşizmden yana bir tavrın da açık göstergesiydi.⁵ İtalya'da 1920'lerin politik atmosferinde yeniyi temsil eden faşizmdi. Rusya'da ise Bolşeviklerin önderliğinde sosyalizmdi. Mayakovski gençlik dönemlerinden itibaren yeninin temsilcisi olduğunu gördüğü Bolşevik hareketi destekledi. İç savaş sırasında yaptığı propaganda afişlerinden yazdığı şiirlere kadar bu politik iklim içerisinde üretimlerini sergiledi. Victor Jara gibi Mayakovski de içerisinde buldukları politik iklimten etkilendiler ve siyasal örgütlerinin tek başlarına elde edemeyecekleri bir meşruluğun kazanılması mücadelesinde üretimleriyle yer aldılar.

Buradaki ilişki simbiyotik bir ilişkidir. Bu açıdan kendi başına onu sarıp sarmalayan demokratik kitle örgütlerinden ve sanatçılarından yoksun bir politik parti bırakalım devrim

yapmayı, kendi politik potansiyelini bile açığa çıkaramaz. Bunun yanında politik hareketlerle bağ kuramamış sanatsal faaliyetler de gene kendi üretimleriyle kurdukları yabancılaşmış ilişkiden kendilerini kurtaramazlar. Sanatın yapacaklarıyla politik bir partinin yapacakları arasında görülemeyen bu ilişkiler sebebiyle çoktandır devrimci sanat olarak "makale" tadında şarkılar dinlemeye ve romantizm sosuna bulanmış, acı edebiyatı yapan "politik" metinlere mahkum bir hayat yaşıyoruz.

Gitarla devrim yapılmaz. Politik bildiriyle de şarkı söylenmez. Victor Jara'nın ve gitarının başına gelenler hem ondaki politik potansiyelleri görmemizi hem de bir silah olarak gitarın ne kadar aciz bir araç olduğunu görmemizi sağlamalıdır. Bu konuda Türkiye'den taze bir örnekle yazımızı bitirmek yerinde olur. Haftalardır var olan haklarını kaybetmek için Ankara'nın soğuşunda direnen tekel işçileriyle dayanışma içerisinde olanlar egemenlere karşı "onların anladığı dilden" pek çok eylem gerçekleştirdi. Sokak Orkestrası üyeleri de çalgılarıyla bu mücadelede yerlerini aldılar. Ama unuttukları bir şey vardı gitarla devrim yapılmaz...⁶

NOTLAR

¹ Unidad Popular (Halkın Birliği) Şili'deki politik partiler koalisyonu. İçerisinde Sosyalist Parti, Komünist Parti, Sosyal Demokrat Parti, Radikal Parti ve MAPU gibi hareketleri barındıran politik cephe. Salvador Allende'nin Şili'nin 1970'deki başkanlık seçimlerinde lideri olduğu oluşum.

² Yoldaş.

³ Victor Jara'nın bütün albümlerini dinlemek için bkz: (<http://un-inviernocongelado.blogspot.com/2008/08/victor-jara.html?zx=85ab46ac7fb857be>)

⁴ Victor Jara'nın eşi Joan Jara eliyle ulaştan metin (Victor Jara, 1993, Ölümsüz Şarkı, Parantez yayınları, İstanbul.)

⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Futurism>

⁶ Bkz: Yukarıdaki fotoğraf. İzmir'de gece yarısı polis direniş çadırlarımıza saldırması sırasında kırılan gitarımız.

Sanatın yapacaklarıyla politik bir partinin yapacakları arasında görülemeyen bu ilişkiler sebebiyle çoktandır devrimci sanat olarak "makale" tadında şarkılar dinlemeye ve romantizm sosuna bulanmış acı edebiyatı yapan "politik" metinlere mahkum bir hayat yaşıyoruz.